

МІНІСТЕРСТВО ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ МЕДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ О. О. БОГОМОЛЬЦЯ
Кафедра філософії, біоетики та історії медицини
ВІДДІЛЕННЯ РЕЛІГІЄЗНАВСТВА ІНСТИТУТУ ФІЛОСОФІЇ ІМЕНІ Г. С. СКОВОРОДИ НАН УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ СОЦІАЛЬНОЇ МЕДИЦИНИ ТА МЕДИЧНОЇ ЕТИКИ МЕДИЧНОГО ФАКУЛЬТЕТУ
УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ КОМЕНСЬКОГО В БРАТИСЛАВІ (Словаччина)
ЦЕНТР РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ "HUMANUS" (Болгарія)
КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
Кафедра релігієзнавства

ФІЛОСОФІЯ, РЕЛІГІЯ ТА МЕДИЦИНА В СУЧАСНУ ДОБУ

матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції,
присвяченої пам'яті свт. Луки (В. Ф. Войно-Ясенецького)

11 – 12 червня 2025 р.

УДК 2+61] (062)

Р 36

Філософія, релігія та медицина в сучасну добу: матеріали VII Міжнар. наук.-практ. конф., присвяченої пам'яті свт. Луки (В. Ф. Войно-Ясенецького). – К.: НМУ ім. О. О. Богомольця, ПП “Видавництво “Фенікс””, 2025. – 332 с.

ISBN 978-617-8310-48-6

Редакційна колегія:

Кучин Юрій Леонідович – ректор НМУ ім. О. О. Богомольця, професор.

Науменко Олександр Миколайович – перший проректор з науково-педагогічної роботи та післядипломної освіти НМУ ім. О. О. Богомольця, професор.

Земсков Сергій Володимирович – проректор з наукової роботи та інновацій НМУ ім. О. О. Богомольця, професор.

Скрипник Рімма Леонідівна – проректор з науково-педагогічної роботи, міжнародних зв'язків та європейської інтеграції НМУ ім. О. О. Богомольця, професор.

Саган Олександр Назарович – завідувач Відділення релігієзнавства Інституту філософії імені Г. С. Сковороди НАН України, професор.

Відповідальні редактори:

Васильєва Ірина Василівна – завідувач кафедри філософії, біоетики та історії медицини НМУ ім. О. О. Богомольця, професор.

Шевченко Сергій Леонідович – професор кафедри філософії, біоетики та історії медицини НМУ ім. О. О. Богомольця.

Рецензенти:

Гаврилюк Тетяна Вікторівна – доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії, права та соціально-гуманітарних дисциплін Національної академії статистики, обліку та аудиту.

Сторожук Світлана Володимирівна – доктор філософських наук, професор, професор кафедри української філософії та культури Київського національного університету імені Тараса Шевченка.

Затверджено до друку Вченою радою Національного медичного університету імені О. О. Богомольця (протокол № 10 від 19 червня 2025 р.)

ISBN 978-617-8310-48-6

© НМУ ім. О. О. Богомольця, 2025

**СЕКЦІЯ VI.
ПИТАННЯ КЛІНІЧНОЇ МЕДИЦИНИ
В СОЦІАЛЬНО-ГУМАНІТАРНОМУ ДИСКУРСІ**

Васюк І. В.,
НМУ імені О. О. Богомольця,
irina_nina@ukr.net

**СПЕЦИФІКА ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТІСНИХ І ПРОФЕСІЙНИХ
ЯКОСТЕЙ МАЙБУТЬОГО ФАХІВЦЯ В ГЛОБАЛІЗОВАНОМУ СВІТІ**

Глобалізаційні процеси, техніко-технологічний прогрес, невпинна інформаційна революція зумовлюють структурну перебудову економіки, бурхливий розвиток науки й розширення комунікативних зв'язків у різних сферах життєдіяльності людства на міжнародній арені. Наша мета полягає у визначенні можливих траєкторій розвитку вищої освіти України в контексті специфіки сучасної транснаціональної соціальності, визначенні вимог і запитів від фахівця глобального суспільства, процесів самовизначення молоді України в умовах війни.

Безсумнівно, важливим наслідком технологічної революції стало зростання потреби у фахівцях з якісною вищою освітою, а також складними професійними компетенціями, високими кваліфікаційними навичками, високо-розвиненою особистісною сферою, що і є основою *економіки знань особистості професіонала*. Преамбулою формування парадигми економіки знань стала низка економічних, політичних і культурних перетворень. Утім, вербалізація її основних положень відбулася в 60-х роках ХХ ст. в роботах М. Блая і Т. Шульца. Вони наголосили на визначальній ролі людини як носія професійного та універсального знання у розвитку економіки [1; 2, с. 48; 3, с. 69].

В умовах становлення інформаційного суспільства цінність знання зростає, тому можливий прогрес пов'язується з його носіями, особливо з "креативним класом", – людьми, здатними не лише до застосування набутих знань і навичок, а й до створення принципово нового інтелектуального продукту, тобто з його творцями.

У результаті стрімкого розвитку набула економіка знань, *ринок освітніх послуг*, а атрибути ринкових відносин перемістилися і у сферу освіти, де вони набули досить складної багатовимірної логіки застосування, змушуючи ЗВО втримувати баланс між, з одного боку, культурною і гуманітарною місією – навчання, виховання молодого покоління і наукової діяльності, а з іншого – виживання в умовах ринкової економіки.

Університетська освіта орієнтована на покращення "людського капіталу", створює підґрунтя для забезпечення людини вигіднішою роботою, що в перспективі має сприяти ефективнішому (ширшому і різноманітнішому) споживацтву. Тенденції кореляції соціального статусу і споживацтва особливо відчутними стали наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст., з розвитком інформаційного суспільства, коли університетська освіта виявилася запорукою вертикальної соціальної мобільності [12].

Цей приклад добре ілюструє й іншу тенденцію: поділ вузів на “звичайні” й “елітарні”. Щоб бути проданими, певна послуга чи товар мають мати достатній рівень якості, що досягається стандартизованим набором матеріалів, технологій, а також знань і навичок професіоналів, які створювали цей продукт чи послугу. Достатній рівень якості освіти орієнтований на середній сегмент споживача освітніх послуг. Елітний продукт чи послуга потребують інакших інтелектуальних і часових вкладень, тому недоступні середньому сегменту споживачів цього ринку. Утім, елітарність актуалізує дискурс унікальності, значно підвищуючи освітній стандарт. Суспільні очікування від такої освіти теж перебувають в іншій площині – підготовка еліти, що формує “верхівку” соціальної піраміди. Споживацтво в освіті передбачає калькуляцію освітніх послуг з позицій більшої чи меншої споживчої вартості, коли ці послуги можуть бути виражені в міновій вартості, наприклад, плата за рік навчання в університеті прирівнюється до вартості автомобіля або відпочинку за кордоном. Утім, як засвідчує історія, і в цьому випадку спостерігаються певні винятки, що стаються під час революційних суспільних трансформацій, коли вагомого соціального статусу можуть набути спритні й метикуваті, хоча й без університетського диплому, люди.

Освіта виступає відтермінованим у часі капіталовкладенням, орієнтованим на довготривалий прибуток, хоча у світлі сучасних ринкових колізій ці сподівання не завжди виправдовуються. Конкуренція за потенційних студентів, що перейшла у дискурс боротьби за клієнтів, вийшла за межі окремих галузей чи країн і відбувається на глобальному рівні через систему рейтингів університетів, у тому числі як важель боротьби за фінансово спроможніших абітурієнтів.

Глобалізація освіти передбачає прийняття національними системами освіти відповідних універсальних конвенційних принципів світового освітнього співтовариства. Назвемо найважливіші з них: прагнення до демократизації освіти, що виражається в обов'язку забезпечення права на освіту всім бажаним у навчальному закладі будь-якого типу незалежно від його расового, національного стратифікаційного, статевого тощо факторів; поєднання глобальної орієнтації і національних традицій в освітньому процесі; зростання частки населення, яка має вищу освіту (так би мовити, масовізація вищої освіти); наступництво ступенів і рівнів освіти; надання автономності та самостійності вишам; створення м'якої, але ефективної системи взаємодії вишів та органами управління системою освіти; освіта як пріоритетний об'єкт фінансування в розвинених країнах; неперервність навчання; збільшення спектра і варіативності навчально-організаційних заходів, спрямованих не лише на навчання, а й на розвиток особистості студента; розвиток і диверсифікація ринку освітніх послуг; інклюзивна освіта для молодих людей з обмеженими можливостями; значна увага, зацікавленість і підтримка обдарованої молоді, максимальне сприяння розвитку їхніх талантів тощо. Дослідник В. І. Андріяш стверджує, що “глобалізація є однією із форм суспільної свідомості, яка виникає тоді, коли люди розглядають себе як частину дійсно глобального цілого і відповідно приймають універсальність культурних смислів. Тобто процеси глобалізації призводять до суттєвих змін

у психіці та моделях поведінки людей, оскільки, “як правило, люди тяжіють до ідентифікації себе з якоюсь певною, чітко визначеною локальністю (етнічно-культурною або принаймні географічно-територіальною), і ці механізми ідентифікації базуються на протиставленні “свої-чужі” [4, с. 94]. У такому сенсі глобалізація провокує кризу ідентичності та стимулює необхідність пошуку нової, заснованої на глобальному, планетарному мисленні.

Головний виклик глобалізації – загроза втрати національної ідентичності країн на “користь” космополітизму, вестернізації, стандартизації, уніфікації традиційних культур в умовах інформаційної нерівності. Крім того, глобалізований світ – це відкритий світ, але не рівний. “Соціальна стратифікація держав поглиблюється тим стрімкіше, чим швидше відбувається викачування із відсталих країн матеріальних, фінансових, інтелектуальних, людських ресурсів і талантів” [13, с. 61]. За таких умов відсталі країни тепер залишаються відсталими назавжди. І хоча в сучасності відносини з країнами третього світу позбавлені рис традиційного рабства колоніальної епохи, але вони залишаються значною мірою не захищеними від наслідків глобалізації. Щодо проблем етики глобалізованого суспільства, то очевидним є факт, що перекачування кваліфікованої робочої сили з країн, що розвиваються, не сприймається в західних суспільствах як етична проблема. Уряд і громадськість західних держав здебільшого турбує лише те, щоб у міграційному потоці впорядкувати “робочу” міграцію від міграції фахівців високого класу. Розвиток держави сьогодні, як ніколи раніше, залежить від системи освіти. Не може бути в країні, відсталій технічно, технологічно та фінансово, сучасної та відповідної викликам часу системи освіти, та й навпаки – там, де система освіти базується на застарілих принципах індустріального суспільства та фінансується за остаточним принципом, не може бути розвиненої держави з гарними перспективами у глобалізованому та інформатизованому світі [5].

Ще одним атрибутом економіки знань є гнучкість і сумісність різних форм фінансування сучасних ЗВО. Приміром, загалом щорічно у країнах, що належать до Єврозони, видатки на освіту становлять 1,13 % [6]. У 2006 р. 19 країн ЄС спрямували на розвиток системи вищої освіти 1,3 % ВВП, з яких 1,1 % надала держава, а 0,2 % – приватні джерела. Загальні видатки (із державних і приватних джерел фінансування) з розрахунку на одного студента становлять в середньому в 27 країнах ЄС 8,4 тис. євро на рік [6]. Додамо, що приватні джерела фінансування є досить різноманітними: пожертви місцевих меценатів, громадських організацій, батьків студентів, що навчаються у ЗВО, колишніх його випускників тощо.

Щодо викликів та загроз безпосередньо до системи освіти, то більшість дослідників вважає, що вони носять переважно аксіологічний характер. Окреслимо потенційні загрози з боку глобалізації для рівномірного прогресивного наукового, економічного, освітньо-професійного, фахового, культурного розвитку країн, учасниць світової спільноти. Насамперед, це зміщення акцентів в усвідомленні освіти і науки та формування нової концепції їх розуміння як елементів ширшої “індустрії знань” з використанням знання як одного з економічних ресурсів. Освіта розуміється як приватне благо, яке приносить користь тим, хто навчається, а тому освіта повинна оплачуватися

як і інші послуги, тому що надання знання стає однією з комерційних угод. За таких умов освіта перетворюється на товар, що може знижувати її самоцінність через її масовізацію. Ще одна загроза – професіоналізація, адже академічна освіта опиняється під ударом, а цінність університетської освіти визначається за зовнішніми показниками, такими, як працевлаштування випускників, їх соціальний статус, посада, заробітна платня тощо. За таких умов без належної уваги з боку держави страждають фундаментальні науки та зникають наукові школи, скорочується склад викладачів за рахунок найбільш досвідчених науковців. Несе загрозу факт комерціалізації продукції наукових досліджень з орієнтацією на проведення фінансованих, проблемно-орієнтованих науково-дослідних розробок на противагу фундаментальним академічним дослідженням [7, с. 307].

З. Бауман розмірковував про таке явище як пост-академічні університети. Цитуючи його, ці університети, що становлять “вulgарну суміш середньовічного академічного ритуалу, спеціалізація, брутальне та бездумне заперечення ролі гуманітарних наук у сучасному суспільстві, менеджеризм і дрібязковість створюють чудові умови для такого пост-академічного університету майданчик для потужного тиску з боку технократичних сил, що вдають з себе справжні голоси свободи і демократії, хоча орієнтовані, передусім, на ринок формами детермінізму і фаталізму, що не залишають місця для надії на будь-яку альтернативу, включаючи критичне мислення і самоаналіз” [8, с. 14].

Значної уваги потребують проблеми дезадаптаційних процесів у молодіжному середовищі, детерміновані безробіттям, диспропорціями і браком чітких механізмів регулювання на ринку праці, її оплати, реального становища висококваліфікованих спеціалістів та ін. Їх ігнорування провокує прояви різноманітних форм девіантної поведінки [9, 159]. В. Вашкевич справедливо вважає, що суспільство у стані трансформації потребує людей з визначеною громадянською позицією, спроможних активно впливати на поступальний розвиток держави [10, 13]. Загострюється необхідність створення сприятливих умов для професійної, творчої самореалізації особистості в суспільстві, зокрема ускладнюються процеси самовизначення й успішної самореалізації населення, особливо молоді в умовах війни. Саме тому головний виклик глобалізації – визначення шляхів подолання проявів соціальної аномії, а саме: нагальна потреба модернізації системи освіти в напрямі створення високотехнологічної економіки знань та конкурентоспроможного фахівця всередині держави, який буде готовий до самовідданої праці в умовах післявоєнної відбудови.

Щодо перспектив повернення у майбутньому біженців з України, пов'язаного з війною росії проти України, то за даними Eurostat, станом на 31 липня 2024 року статус тимчасового захисту в ЄС мали трохи більше 4,1 млн громадян України. За даними Агентства ООН у справах біженців, до Європи з початку вторгнення виїхали більше 6 млн українців. Найбільше українських біженців (понад 1 млн) сьогодні перебувають у Німеччині, значна частина їх виїхали до Польщі, Чехії, Словаччини та інших європейських держав.

Затяжний характер війни та невизначеність щодо долі України значно впливають на настрої українських громадян за кордоном. Опитування Центру

економічної стратегії свідчать, що частка біженців, які планують повертатися, дедалі знижується (рис. 1). Відповідно росте частка тих, хто не хоче повертатися. За даними дослідження, 2/3 біженців задоволені своїм життям у країні перебування, і лише третина не планують отримувати громадянство іншої країни (19% уже мають його або подали відповідні документи). Головним фактором повернення залишається безпека (більшість планують повернутися, коли закінчиться війна).

Інтеграція українських біженців до ринку праці країн перебування значно залежить від політики відповідних країн. Наприклад, більше 60% українських біженців у Данії, Польщі, Нідерландах, Чехії офіційно працевлаштовані. Натомість у Німеччині лише 20% українців працездатного віку мають роботу [11].

Рисунок 1. Чи плануєте ви повернутися в Україну?

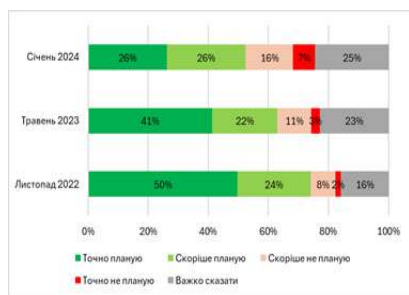
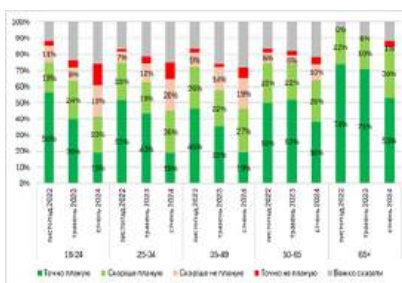

Рисунок 2. Чи плануєте ви повернутися в Україну? (розподіл за віком)

Джерело: опитування Центру економічної стратегії [11].

Наведені дані на рис. 2, засвідчують, що значну частину біженців складають люди працездатного віку. За даними Центру економічної стратегії, серед дорослих відносно більшість (42%) становлять жінки у віці 35-49 років. Майже третина українських біженців (32,4%) – діти. Росте й число чоловіків, що виїхали України на початку повномасштабного вторгнення. На цей момент, 22,4% дорослих чоловіків отримали тимчасовий захист на території ЄС [11]. Дані дослідження свідчать про поступове зниження намірів повернутися, особливо серед молоді. Найбільша частка охочих повернутися у майбутньому до України – категорія 65+, проте вже й серед них є ті, хто цього не планує. Імовірно, й надалі ця тенденція поглиблюватиметься. Як варіант, біженці можуть залучатися до українських справ (наприклад, діаспора може бути в авангарді іноземних інвесторів, які прийдуть до України). Тому уряду й приватним організаціям варто мати стратегії та/або плани роботи з українцями, які живуть за кордоном [11].

На жаль, за даними наведеного дослідження, маємо невтішну статистику щодо зростання частки біженців працездатного віку, які взагалі не планують повертатися до України. Відповідно, у майбутньому Україна не може розраховувати на відновлення продуктивної робочої сили на своїх теренах і, відповідно, не очікується демографічного підйому, пов'язаного з народженням дітей від тієї частки сучасних школярів (їх нараховується 32,4 %), які б потенцій-

но могли б повернутися на батьківщину. Ймовірно, перспектива вирішення проблеми рівномірного розподілу робочої сили, оптимального забезпечення кваліфікованими кадрами різного профілю для майбутнього економічного й соціального відновлення та сталого розвитку України залишається невітійною.

Література:

1. Блауг М. Економічна теорія в ретроспективі / Пер. з англ. І. Дзюб. – К.: Вид-во Соломії Павличко "Основи", 2001. – 670 с.
2. Shultz T. Investment in Human Capital / Economic Growth – an American Problem. Englewood Cliffs, 1964. – P. 48.
3. Shultz N. Human Capital: Policy Issues and Research Opportunities. In: Human Resources / Fiftieth Anniversary Colloquium VI. – N.Y., 1975. – P. 69.
4. Андріяш В. І. Державна етнополітика України в умовах глобалізації: монографія. – Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2013. – 328 с.
5. Мульська О. П. Міграційні процеси & економічне зростання: теорія каузальності та практика ефективного управління: монографія. Державна установа "Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України", Львів, 2022. – 472 с.
6. Warden R. Funding for Europe's universities rising, but not enough. *University world news. Europe edition*. – URL: <https://www.universityworldnews.com/special-report.php?publication=global>
7. Ylijoki O.-H. Entangled in Academic Capitalism? A Case-study on Changing Ideals and Practices of University Research, Higher Education. – 2003. – Vol. 45, no 3. – P. 307-335.
8. Бауман З., Донскіс Л. Плинне зло. Бауман З., Донскіс Л. Плинне зло. Життя без альтернатив. Київ: Дух і Літера, 2017. – 216 с.
9. Вашкевич В. Формування та розвиток історичної свідомості студентської молоді в Україні в період суспільних трансформацій (соціально-філософський аналіз) аналіз: дис. док. філос наук: 09.00.03 - соціальна філософія та філософія історії. Ін-т вищ. освіти АПН України. Київ, 2007. – 380 с.
10. Вашкевич В. М. Історична свідомість студентської молоді: ціннісно-світоглядні орієнтири. Навчальний посібник для вищ. навч. закл. Київ: Світогляд, 2010. – 274 с.
11. Мандзій А.-М. Скільки українських біженців за кордоном планують повертатися в Україну? // Вокс Україна. 17 січня 2025. – URL: <https://voxukraine.org/skilky-ukrayinskyh-bizhentsiv-za-kordonom-planuyut-povertatysya-v-ukrayinu>
12. Васюк І. В. Проблема формування цілісності людської особистості в умовах трансформації вищої освіти // Філософія релігії та медицини в постсекулярну добу: матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф., присвяченої пам'яті свт. Луки (В. Ф. Войно-Ясенецького). – К.: НМУ ім. О. О. Богомольця, 2022. – С. 99-103.
13. Силадій І. М. Розвиток освіти в контексті основних викликів глобалізації // Освітній дискурс: збірник наукових праць, 27(10), 2020. – С. 61-69.